

ком покрету 1893—1918. запажен рад приложио је Орде Ивановски.

Врло је интересантан рад Андрије Радоњића о класном и наци-

оналном у националноослободилачким покретима 1804—1914. год.

Радоман Јовановић

Коста Милутиновић: ВОЈВОДИНА И ДАЛМАЦИЈА 1760—1914

Нови Сад 1973

У овој књизи расправља се о друштвено-политичким и културно-просвјетним односима војвођанских и далматинских Срба углавном у XIX вијеку. Чињеница, пак, да Срби у Далмацији у односу на Хрвате чине доста изразиту мањину, а да су у Војводини у односу на Мађаре, Њемце и друге једва релативне већине, упућује на питање о релеватности наслова. Но, како писац национално политички развој Срба у двије наше покрајине у наглашеном периоду ситуира у корелацији са животом Хрвата од Драве до Јадранског мора, презентирана садржина може углавном поднијети такав наслов.

Доста рана кристализација националне свијести и национално политичке идеологије код Срба у Војводини имала је великог утицаја, подстичући национални препород српског народа широм наших земаља. Као прву везу Војводине и Далмације аутор означава боравак Доситеја Обрадовића као учитеља у селима Книнске крајине у другој половини XVIII вијека. Значај и домаћај тога борава аутор се труди осветлити и ситуацијом из доба размаха националног препорода далматинских Срба — када је поводом 100-годишњице Доситејеве смрти слављен његов давни боравак у Далмацији. Дјело и значај Доситеја тада су постали предмет полемике са позиција хрватске, односно српске националне идеологије, између Николе Томазеа и Божидара Петрановића. С тим у вези, као и даље, ријеч је о жилавом отпору српског народа у Далмацији — ослоњеног на Карловачку митрополију — унијаћењу, у којим је покушајима католичка црква имала снажну подршку Беча.

Народни препород у Далмацији обиљежава се доласком Србина из Срема Ђорђа Николајевића у Ду-

бровник 1830. године. Николајевић преписује богату средњовјековну грађу из Дубровачког архива и покреће „Српскодалматински магазин“, који излази 20 година. Српска омладина, како у сјеверној Далмацији тако у Боки Которској (која је била у оквиру млетачке, односно аустријске Далмације), сарађује у Гајевој „Даници илирској“, помаже херцеговачке устанке Луке Вукаловића и прилази Уједињеној омладини српској. Године 1866. у Далмацији и Боки основани су многи одбори Уједињене омладине.

Бокешки устанак 1869. године широко је одјекнуо у свим нашим земљама, а особито у Војводини. Овдје му је штампа посвећивала изузетну пажњу. Војвођански посланици својим испућањима у парламенту у Будимпешти раширили су публицитет о том устанку у европским размјерама.

У вези са преуређењем Монархије у Аустро-Угарску, и регулисањем положаја Хрватске у оквиру Угарске, при чему је Далмација остала у саставу Аустрије, политички живот у нашим земљама јако се интензивира. Аутор у овом раздобљу прати процес националног и политичког осамостаљивања Срба у Далмацију — кроз разрастање њихових веза са војвођанским Србима. Односи Срба са обе стране уско се прожимају и преплићу са националним и политичким развојем Хрвата у Далмацији, што аутор расправља у ширем контексту српско-хрватских односа. Срби у Далмацији стају уз Народну странку, која тежи јединству цијеле Хрватске, и супротстављају се аутономашима, односно талијанашима, који се држе традиција Млетачке републике, италијанског језика и културе.

Послије године 1878. и окупације Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске, те признања не-

зависности и извјесног проширења Црне Горе и Србије, југословенско питање у суштини се веома заострило. У Далмацији се народњаци подијелише на српску и хрватску странку. Томе је много допринио клерикализам, како католички тако и православни. Сава Бјелановић, ученик и поклоник либералних идеја Светозара Милетића, покренуо је у Задру „Српски глас“, антиаустријски и антиклерикално (према обје цркве) усмјерен.

Но, већ од 70-их година све је мање оног директног материјала за насловљену тему. Истина, и они интензивнији односи Војводине и Далмације у овој презентацији манифестује се углавном кроз везе и акције истакнутих политичких дјелатеља. Зато, када Београд преузима улогу главног културног и политичког центра српског наро-

да, улога Новог Сада, природно, релативно се све више смањује. Милутиновићева књига се, на примјер, завршава додирима између Васе Стајића и Јосипа Смодлаке пред I свјетски рат.

Из богатог материјала ове књиге осјећа се онај тешко мјерљиви а тако велики утицај и улога војвођанских Срба на изградњу национално-политичке идеологије и националне свијести код Срба уопште. У сталном отпору великодржавној идеји сентиштанске Хунгарике, војвођански Срби су толико инспирисали и подстицали отпор и борбу против германског продора на исток, италијанске иреденте као и, наравно, отоманске владавине у нашим земљама.

На крају књиге је лијепо срећен и користан регистар личних имена.

Новак Ражнатовић

Вера С. Гавриловић: ЖЕНЕ ЛЕКАРИ У РАТОВИМА 1876—1945.
НА ТЛУ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Београд 1976, стр. 224

Научно друштво за историју здравствене културе Југославије дало је запажен допринос изучавању свих домена здравствене културе кроз историју свих наших народа, у првом реду објављујући радове наших познатих аутора који се баве овом тематиком. Настављајући такву активност, оно је објавило и књигу Vere С. Гавриловић — Жене лекари у ратовима 1876—1945. на тлу Југославије.

Аутор ове књиге је познати писац и афирмисани историчар на пољу историје здравствене културе. Многи су разлози њеног научног опредјељења за ову тему. Чињеница да се о овој теми није писало потпуније, иако постоји доста изворног материјала, и жеља да се прикаже и реално процијени изузетан допринос жена лекара борби народа за слободу и истакне њихова запажена улога у развоју санитета и здравствене културе у цјелини — свакако су били одлучујући разлози да Вера С. Гавриловић овоме послу приђе са много научне савјести и упорно-сти истраживача.

Полазећи од сопствене оцјене да постоји велики несклад између онога што су у минулим ратовима учиниле жене лекари и онога што је о њиховом дјелу речено, В. Гавриловић је усмјерила своја истраживања у правцу потпунијег сагледавања овога недовољно обрађеног подручја из историје нашег санитета, увјерена да ће се тиме исправити неправда учињена женама лекарима — несебичним борцима у овим судбоносним данима наше историје.

Књига Жене лекари у ратовима 1876—1945. на тлу Југославије, која је 1975. године одбрањена као докторска теза, хронолошки захвата веома велико раздобље, у којему доминирају три велика искушења — три рата, од којих је сваки представљао својеврсну прекретницу у историји наших народа. Балкански ратови 1912—1913. године означили су коначан силазак турске империје са балканског тла; у првом свјетском рату 1914—1918. пала је још једна империја, која је вјековима била окупацио-на сила дијела подручја на коме